

ผู้โกงในกลุ่มผู้ถูกทดลองที่มีคะแนนจริยธรรมและมุ่งอนาคตต่ำสูงต่าง ๆ กัน ๔ ประเภท ใน
 หมู่ผู้ที่มีตัวแบบเปรียบเทียบกับผู้ที่ไม่มีตัวแบบ ปรากฏว่า การมีตัวแบบทำให้ผู้ถูกทดลอง
 ทั้ง ๔ ประเภทมีพฤติกรรมโกงต่ำกว่ากลุ่มผู้ถูกทดลองประเภทเดียวกับตน แต่ไม่ตัวแบบทุก
 กลุ่ม แต่มีรายละเอียดที่น่าสนใจคือ ผู้ถูกทดลองที่มีจริยธรรมสูงและมุ่งอนาคตสูงนั้น คล้อย
 ตามตัวแบบมากที่สุด รองลงมาคือผู้ถูกทดลองที่มีจริยธรรมสูงแต่มุ่งอนาคตต่ำ ส่วนผู้ที่
 ยอมรับอิทธิพลของตัวแบบน้อยที่สุด คือผู้ที่มีจริยธรรมต่ำแต่มุ่งอนาคตสูง (ผู้ถูกทดลอง
 ประเภทนี้โกงมากที่สุดทั้งในสถานะที่มีและไม่มีตัวแบบ) ส่วนผู้ที่มีจริยธรรมต่ำและมุ่ง
 อนาคตต่ำนั้นคล้อยตามตัวแบบเป็นปริมาณปานกลาง (ดูตาราง ๑๙ ในภาคผนวก ง.) ผล
 การทดลองส่วนนี้จึงย้ำความสำคัญของลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูง ว่าบุคคลที่มี
 ลักษณะนี้ โดยทั่วไปแล้วจะเป็นผู้คล้อยตามตัวแบบที่กระทำความดีได้ง่าย

ได้กล่าวแล้วว่า ตัวแบบจะมีอิทธิพลชักจูงใจให้ผู้อื่นเลียนแบบการกระทำของ
 ตนหรือไม่ มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของตัวแบบเป็นสำคัญ ในการทดลอง
 นี้ได้ศึกษาตัวแบบที่แสดงลักษณะเป็นผู้มีจิตใจสูง (ละอายใจตนเอง) และต่ำ (อับ
 อายผู้อื่น) และตัวแบบที่ดีใจที่ตนทำความดี เปรียบเทียบกับตัวแบบที่เสียใจที่ตนทำความ
 ดี ผลปรากฏว่าในการเปรียบเทียบประสิทธิภาพของลักษณะของตัวแบบสองประเภทกับกลุ่ม
 ที่ไม่มีตัวแบบนั้นผลปรากฏว่าตัวแบบที่มีจิตใจสูง (ละอายใจตนเอง) มีประสิทธิภาพใน
 การชักจูงวัยรุ่นชายให้ซื่อสัตย์ตามอย่างตนโดยโกงในการเล่นเกม (๓๕.๐%) น้อยกว่า
 กลุ่มที่ไม่มีตัวแบบ (โกง ๕๓.๓%) อย่างเชื่อมั่นได้ แต่ตัวแบบที่มีจิตใจต่ำ (อับอาย
 ผู้อื่น) มีประสิทธิภาพในการชักจูงใจน้อยกว่า (มีผู้โกง ๔๒.๕%) ตัวแบบประเภท
 ละอายใจตนเอง ส่วนตัวแบบที่แสดงความดีใจที่ไม่ได้โกงนั้น ยับยั้งพฤติกรรมโกงของ
 วัยรุ่นได้มากกว่า (มีผู้โกงเพียง ๓๕.๐%) ตัวแบบที่แสดงความเสียใจที่ตนไม่ได้โกง (มี
 ผู้โกง ๔๒.๕) แต่จำนวนผู้โกงในกลุ่มทั้งสองนี้ไม่แตกต่างกันในปริมาณที่ยอมรับได้

ผลการทดลองได้แสดงว่า ลักษณะของตัวแบบ และลักษณะทางจริยธรรมของ
 ผู้เลียนแบบ ต่างก็มีอิทธิพลต่อการเลียนแบบพฤติกรรมซื่อสัตย์ ฉะนั้นจึงถึงเวลาที่
 จะพิจารณาผลของการศึกษาอิทธิพลร่วมระหว่างลักษณะของตัวแบบและ ลักษณะทาง จริยธรรม

ทั้งสองประการของผู้ถูกทดลอง ผลปรากฏว่า เมื่อมีตัวแบบประเภทอับอายผู้อื่นนั้น ผู้ที่มี
 จริยธรรมสูงและมุ่งอนาคตสูงลดพฤติกรรมโกงลงมากที่สุด รองลงมาคือผู้ที่มีจริยธรรมต่ำ
 และมุ่งอนาคตต่ำ ส่วนผู้ที่ไม่ยอมรับอิทธิพลของตัวแบบประเภทอับอายผู้อื่นเลย คือผู้ที่มี
 จริยธรรมสูงแต่มุ่งอนาคตต่ำ กับผู้ที่มีจริยธรรมต่ำแต่มุ่งอนาคตสูง ในการเปรียบเทียบ
 อิทธิพลต่อพฤติกรรมโกงของตัวแบบประเภทละอายใจตนเอง กับสถานะที่ไม่มีตัวแบบ
 ปรากฏว่าผู้ที่ คล้อยตามตัวแบบ ประเภทละอายใจ ตนเองมากที่สุดคือ ผู้ที่มีจริยธรรมสูงแต่มุ่ง
 อนาคตต่ำ ส่วนผู้ที่คล้อยตามน้อยที่สุดคือผู้ที่มีจริยธรรมต่ำและมุ่งอนาคตต่ำ ฉะนั้นจึงสรุป
 ได้ว่าผู้ที่มีจริยธรรมสูงส่วนมากจะคล้อยตามพฤติกรรมของตัวแบบที่ดี ส่วนผู้ที่มีจริยธรรม
 ต่ำจะคล้อยตามน้อยกว่า นอกจากนี้ตัวแบบประเภทละอายใจตนเองมีอิทธิพลชัดเจนใจให้ผู้ถูก
 ทดลองทุกประเภทเลียนแบบ แต่ตัวประเภทอับอายผู้อื่นนั้น ไม่มีอิทธิพลต่อผู้ถูกทดลอง
 ที่มีลักษณะเชิงจริยธรรมสองประเภทในปริมาณที่ตรงกันข้ามกัน

ในการจัดให้ตัวแบบแสดงลักษณะทางจริยธรรมในระดับที่แตกต่างกัน และ
 แสดงอารมณ์แตกต่างกัน การวิเคราะห์ข้อมูลไม่ได้ผลที่แสดงว่า ลักษณะของตัวแบบและ
 อารมณ์ของตัวแบบมีอิทธิพลร่วมกันในการยับยั้งพฤติกรรมโกงของผู้ถูกทดลอง แต่ผลการ
 วิเคราะห์ข้อมูลแสดงว่าลักษณะของตัวแบบ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมโกงในทำนองที่แตกต่าง
 กันอย่างเชื่อมั่นได้เมื่อสถานะการทดลองต่างกัน กล่าวคือในสถานะที่ไม่มีตัวแบบแต่มีการ
 ทดลองวัดทันทีนั้นมีผู้ โกงมากที่สุด แต่ในสถานะที่มีตัวแบบ หรือมีการชลอรางวัล หรือ
 ทั้งสองอย่างร่วมกันแล้วมีจำนวนผู้ โกงน้อยกว่าอย่างเชื่อมั่นได้ แต่ตัวแบบประเภทอับอาย
 ผู้อื่นในสถานะการทดลองทันทีนั้นไม่สามารถระงับพฤติกรรมโกงของผู้ถูกทดลองได้

นอกจากลักษณะของตัวแบบกับเวลาการรางวัล จะส่งผลร่วมกันต่อพฤติกรรมโกง
 ของผู้ถูกทดลองแล้ว ยังปรากฏว่าลักษณะทั้งสองชนิดของสถานการณ์นี้ยังส่งผลแตกต่าง
 กันต่อพฤติกรรมโกงของผู้ที่มีจริยธรรมในระดับที่ต่างกันด้วย กล่าวคือ ในสถานะต่าง ๆ
 ที่มีการทดลองทันทีนั้น มีจำนวนผู้ โกงมากกว่าในสถานะชลอรางวัล แต่เมื่อนำลักษณะ
 ทางจริยธรรมของผู้ถูกศึกษาเข้ามาพิจารณาด้วยกัน ทำให้เกิดข้อยกเว้นคือ แม้จะอยู่ใน
 สถานะที่จะได้รับรางวัลทันที แต่ถ้าผู้ถูกทดลองมีจริยธรรมสูงและมีตัวแบบประเภทละอายใจ

ตนเอง ผู้ถูกทดลองประเภทนี้ก็จะสามารถยับยั้งพฤติกรรมโกงได้มากพอ ๆ กับผู้ที่อยู่ในสถานะต้องรอรางวัล ส่วนการนำลักษณะมุ่งอนาคตเข้ามาพิจารณาประกอบกับลักษณะของสถานการณ์ ปรากฏผลที่ตรงกันข้ามกับผลการวิจัยข้างบนนี้ กล่าวคือในหมู่ผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตเท่านั้น สถานะที่มีตัวแบบประเภทละเอียดใจตนเองและต้องรอรางวัลนั้นสามารถยับยั้งการโกงของคนประเภทนี้ได้อย่างมาก (โกงเพียง ๑๘.๒ %) แตกต่างจากสถานะที่มีตัวแบบประเภทอับอายผู้อื่นหรือไม่มีตัวแบบและตารางวัลทันที ซึ่งมีผู้โกงเป็นจำนวนมากกว่าอย่างเชื่อมั่นได้ (มีผู้โกง ๕๘.๓ % และ ๖๐.๐ % ตามลำดับ)

จึงสรุปได้ว่าลักษณะตัวแบบและเวลาตารางวัลสามารถยับยั้งพฤติกรรมโกงของผู้ที่มีจริยธรรมสูงได้ง่ายกว่าผู้ที่มีจริยธรรมต่ำ แต่ผู้ที่มีมุ่งอนาคตต่ำเมื่ออยู่ในสถานะที่เหมาะสมในบางครั้งกับ โกงน้อยกว่าผู้ที่มีมุ่งอนาคตสูง

ส่วนการแสดงอารมณ์ดีใจหรือเสียใจที่ไม่ได้ โกงของตัวแบบนี้ มีผลต่อพฤติกรรมโกงต่างออกไปในสถานะตารางวัลทันทีและในสถานะชลอรางวัลอย่างเชื่อมั่นได้ เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้ว พบว่ากลุ่มที่มีผู้โกงน้อยที่สุดแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ อีก ๓ กลุ่ม ได้แก่กลุ่มที่ตัวแบบแสดงความดีใจที่ไม่โกงในสถานะชลอรางวัล ส่วนกลุ่มที่ตัวแบบแสดงความดีใจที่ไม่โกงในสถานะตารางวัลทันทีนั้น มีจำนวนผู้ โกงมากเท่ากับกลุ่มอื่น ๆ อีกสองกลุ่ม นอกจากนี้การทราบว่าผู้ถูกทดลองมีจริยธรรมสูงหรือต่ำได้ช่วยให้สามารถทำนายได้แม่นยำขึ้นว่าลักษณะทั้งสองชนิดของสถานการณ์จะมีอิทธิพลยับยั้งพฤติกรรมโกงได้มากน้อยเพียงไร ซึ่งผลปรากฏว่า การที่มีตัวแบบแสดงความดีใจที่ไม่ได้โกงในสถานะชลอรางวัลนั้น ทำให้ผู้ที่มีจริยธรรมสูงโกงน้อยที่สุด (โกง ๒๐.๐ %) ส่วนการที่มีตัวแบบแสดงความเสียใจที่ไม่ได้โกงในสถานะตารางวัลทันที ทำให้ผู้ที่มีจริยธรรมต่ำโกงมากที่สุด (โกง ๕๘.๑ %) และจำนวนผู้ที่โกงในทั้งสองกลุ่มนี้แตกต่างกันอย่างเชื่อมั่นได้สูงด้วย

จากนี้จะเห็นได้ว่า ในการสร้างสภาพแวดล้อมเพื่อยกระดับจิตใจของวัยรุ่นชายไทยนั้น วิธีการสร้างตัวแบบให้มีลักษณะเหมาะสมแก่การถูกเลียนแบบ จะสามารถปลูกฝังพฤติกรรมซื่อสัตย์ให้แก่เยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้ตัวแบบที่แสดงจริยธรรมสูงหรือต่ำและการแสดงผลของการกระทำดี ว่าทำให้ตัวแบบเกิดความดีใจหรือเสียใจด้วย ได้

ช่วยให้ตัวแบบมีความน่าเลียนแบบแตกต่างกันมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การมีตัวแบบที่กระทำ
 ดีในสถานะที่ช่วยใจให้กระทำผิดมากที่สุด คือในสถานะที่รางวัลทันทีนั้นจะมีผลยับยั้ง
 พฤติกรรมโกงก็ต่อเมื่อตัวแบบนั้นมีคุณสมบัติสูง และผู้ถูกทดลองมีจริยธรรมสูงด้วย ส่วน
 ในสถานะที่ไม่ช่วยใจมากนักนั้น การมีตัวแบบที่คุณสมบัติสูง หรือผู้เล่นเกมมีจริยธรรมสูง
 อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้นก็จะช่วยยับยั้งพฤติกรรมโกงได้

ความสัมพันธ์ระหว่างด้านต่าง ๆ ของจริยธรรม จุดมุ่งหมายที่สำคัญที่สุดในการ
 ค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรมของบุคคล ก็คือการศึกษาว่าลักษณะต่าง ๆ ทางจริยธรรม จะ
 มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของบุคคลมากน้อยเพียงใดหรือไม่ นอกจากนี้การ
 ค้นคว้าทางด้านนี้ยังมีจุดประสงค์ ที่จะหาวิธีที่จะทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของบุคคล
 ให้ได้อย่างแม่นยำด้วย

ในโครงการวิจัยจริยธรรมของเยาวชนไทยนี้ ได้ศึกษาลักษณะทางจริยธรรม
 หลายด้านด้วยกันคือ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ลักษณะมุ่งอนาคต พฤติกรรมเชิงจริย-
 ธรรม และทัศนคติเชิงจริยธรรม ในขั้นแรกจะได้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้
 เหตุผลเชิงจริยธรรมกับลักษณะมุ่งอนาคต จากนั้นก็จะพิจารณาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
 ร่วมกับพฤติกรรมโกง ลักษณะมุ่งอนาคตกับพฤติกรรมโกง ลักษณะทางจริยธรรมทั้งสอง
 ประเภทกับพฤติกรรมโกง และทัศนคติเชิงจริยธรรม และท้ายสุดจะได้พิจารณาความ
 สัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมโกงกับทัศนคติเชิงจริยธรรม

การวิจัยในการศึกษาภาคสนาม ซึ่งมีจำนวนคนในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ๑,๔๐๐
 คน มีอายุตั้งแต่ ๑๑-๒๕ ปี และการวิจัยเชิงทดลองในห้องปฏิบัติการ ซึ่งศึกษานักเรียน
 ชายในชั้น ม.ศ. ๑ และ ม.ศ. ๒ จำนวน ๓๐๐ คนนั้น ได้ให้ผลที่สอดคล้องกันว่า การ
 ใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและลักษณะมุ่งอนาคตของผู้ถูกศึกษาทั้งหลายนั้น มีความสัมพันธ์
 กันทางบวกในระดับที่เชื่อถือได้ แต่ลักษณะทั้งสองนี้ก็มีความเป็นเอกเทศจากกัน ในปริมาณ
 ที่มากพอจะยืนยันได้ว่า มิใช่เป็นลักษณะเดียวกันอย่างแน่นอน โคลเบอร์ก (Kohlberg,
 ๑๙๖๔ หน้า ๓๘๙-๓๙๒) ในขณะที่ประมวลข้อคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะทางจริยธรรมของ

มนุษย์ ได้เสนอผลการวิจัยต่างๆ ที่แสดงว่า จริยธรรมมีลักษณะเป็นพลังของจิตหรืออีโก้ (Ego) ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสามารถในการใช้เหตุผลตัดสินเรื่องราวต่างๆ ฉะนั้นความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และลักษณะมุ่งอนาคต ต่างก็เป็นค้ำหนึ่งหนึ่งของลักษณะทางจริยธรรมของบุคคล ลักษณะมุ่งอนาคตนั้น เป็นปริมาณความสามารถของบุคคลในการอดใจรอได้ และความสามารถในการใช้เหตุผลบังคับใจตนเองในเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมและเรื่องอื่น ๆ ด้วย หนึ่ง โคลเบอร์ก (Kohlberg, ๑๙๖๙, หน้า ๓๙๖) มีได้คาดว่า การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และลักษณะมุ่งอนาคตจะมีความสัมพันธ์กันมากนัก แต่ก็อาจคาดได้ว่า ผู้ที่มีวุฒิภาวะทางจิตสูงย่อมจะมีลักษณะทั้งสองนี้ในปริมาณที่สูง ในการวิจัยเชิงทดลองได้พบว่า ผู้ที่มีจริยธรรมต่ำนั้น ประกอบด้วยบุคคลที่มีลักษณะมุ่งอนาคตทั้งต่ำและสูง ส่วนผู้ที่มีจริยธรรมสูงก็ประกอบด้วยบุคคลที่มีลักษณะมุ่งอนาคตทั้งสูงและต่ำ เป็นจำนวนใกล้เคียงกัน จึงเป็นโอกาสที่จะได้พิจารณาบทบาทในการเล่นเกมน ของผู้ที่มีลักษณะผสมต่าง ๆ กันได้

ในตอนต่อไปนี้จะได้พิจารณา ความสัมพันธ์ระหว่าง ระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมกับพฤติกรรมในการเล่นเกมนเสียก่อน แม้ว่าผลการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ในผู้ถูกทดลองทั้งหมดจะแสดงว่า ระดับจริยธรรมไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมโกงในระดับที่สูงพอจะเป็นที่ยอมรับได้ จากการแยกพิจารณาตามลักษณะของสถานการณ์ ก็ได้ให้ภาพพจน์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น (ดูตาราง ๑๖ ในภาคผนวก ง.) นั่นคือ ในสถานะต่าง ๆ ส่วนมากในการทดลองนี้ผู้ที่มีจริยธรรมต่ำได้โกง เป็นจำนวนมากกว่าผู้ที่มีจริยธรรมสูง ยกเว้นในสองสถานะที่ผู้ที่มีจริยธรรมสูงโกงมากกว่าผู้ที่มีจริยธรรมต่ำคือ ในสถานะที่ไม่มีตัวแบบ และในสถานะตารางวัลท์ที่ซึ่งไม่มีตัวแบบ อันเป็นสถานะที่มีความช่วยใจสูงที่สุด แม้ว่าความแตกต่างในเปอร์เซ็นต์ ผู้โกงที่มีจริยธรรมต่างกันนี้ จะไม่สูงจนเป็นที่ยอมรับทางสถิติได้ แต่แนวโน้มของผลการทดลองส่วนนี้ก็สำคัญมากเกินกว่าที่จะมองข้ามไปเสียได้

การที่ผู้ที่มีจริยธรรมสูงโกงมากกว่าผู้ที่มีจริยธรรมต่ำ ในสถานการณ์ตารางวัลท์ที่ซึ่งไม่มีตัวแบบนี้ เป็นผลที่แสดงว่าลักษณะทางจริยธรรมของบุคคล มิใช่เป็นตัวทำนาย

พฤติกรรมโกงได้โดยทั่วไป นอกจากนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูงในการทดลองนี้ เป็นผู้ที่มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับเหนือกฎเกณฑ์ ซึ่งโคลเบอร์ก (Kohlberg, ๑๙๖๔, หน้า ๔๐๕) ได้อธิบายว่า ผู้ที่มีจริยธรรมในระดับนี้ (คือระดับที่สูงที่สุดนั้น) มิใช่จะเป็นผู้ที่ทำถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของสังคมเสมอไป แต่บุคคลชนิดนี้เป็นผู้ที่มีการใช้เหตุผลชั้นสูงในเชิงของปราชญ์เท่านั้น อย่างไรก็ตามผลส่วนนี้ก็ไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยในต่างประเทศหลายเรื่อง ซึ่งพบว่านักเรียนและนิสิตผู้ที่มีจริยธรรมในระดับเหนือกฎเกณฑ์ (สูง) โกงน้อยกว่าผู้ที่มีจริยธรรมในระดับตามกฎเกณฑ์ (ต่ำ) (Schwartz, ๑๙๖๙ และ Wright ๑๙๗๑, หน้า ๑๗๐-๑๗๑)

สิ่งสำคัญที่พบในการทดลองนี้ ซึ่งยังไม่มีผลการค้นคว้าวิจัยกันมาก่อนก็คือ การที่ผู้ที่มีจริยธรรมในขั้นเหนือกฎเกณฑ์ได้ลดการโกงลงมากอย่างเชื่อมั่นได้ เมื่อได้เห็นตัวแบบที่กระทำความผิดส่วนผู้ที่มีจริยธรรมในขั้นตามกฎเกณฑ์นั้น ไม่ได้รับประโยชน์จากการมีตัวแบบที่ดีมากนัก

ส่วนลักษณะมุ่งอนาคตนั้น การวิจัยในต่างประเทศหลายเรื่องแสดงว่ามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ ความสามารถในการบังคับจิตใจตนเอง และการอดใจรอได้นั้น เป็นลักษณะของเด็กปกติมากกว่าผู้วชาญญากร ส่วนผู้วชาญญากรนั้น ชอบที่จะเลือกขนมก้อนเล็กซึ่งจะได้รับในทันที แทนที่จะรอขนมก้อนใหญ่กว่า (Mischel, ๑๙๖๑; และ Roberts, & Erikson, ๑๙๖๘) นอกจากนี้ยังมีนักวิจัยอีกสองคนที่พบว่า ความสามารถในการบังคับตนเองหรือพลังใจนี้ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมซื่อสัตย์ในสถานการณ์ยั่วต่าง ๆ (Hartshorne & May, ๑๙๓๐; และ Peck & Havighurst, ๑๙๖๐, อ้างจาก Kohlberg, ๑๙๖๔, หน้า ๓๙๐)

ส่วนผลการวิจัยเชิงทดลองนี้แสดงว่า กลุ่มตัวอย่างเมื่อพิจารณา รวมกันแล้ว ลักษณะมุ่งอนาคตไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมโกงในการเล่นเกมแต่ประการใด แต่จากการแยกพิจารณาตามสถานะต่าง ๆ ในการทดลองนี้ (ดูตาราง ๑๗ ในภาคผนวก ง.) ปรากฏว่า ในแทบทุกสถานะนั้นผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตต่ำ โกงมากกว่าผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตสูง นอกจากในสถานะตารางวัดทันที ซึ่งไม่มีตัวแบบและสถานะที่มีตัวแบบละอายใจตนเอง

จะเห็นได้ว่าในสภาวะที่ยั่วใญ่มากที่สุด คือสภาวะที่ไม่มีตัวแบบและตารางวัด
 ทันทันนี้ ผู้ที่มีจริยธรรมสูงและผู้ที่มีมุงอนาคตสูงไ้มากกว่าผู้ที่มีลักษณะทั้งสองนี้ต่ำ และ
 เมื่อมีตัวแบบ ผู้ที่มีลักษณะมุงอนาคตสูงก็จะลดพฤติกรรมโกงลงมากอย่างเห็นได้ชัด เช่น
 เกี่ยวกับผู้ที่มีระดับจริยธรรมสูง ฉะนั้นการพิจารณาลักษณะผสมระหว่างจริยธรรมและ
 ลักษณะมุงอนาคตอาจให้ภาพที่ชัดเจนขึ้น

เครบส์ (Krebs, ๑๙๖๗, อ้างจาก Kohlberg, ๑๙๖๘, หน้า ๓๙๖) เป็นผู้ที่ได้
 ศึกษาพลังใจไว้ก่อนการไปกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและพบว่า ผู้ที่มีพลังใจสูงถ้ามีจริย-
 ธรรมในระดับก่อนกฎเกณฑ์จะโกงมากกว่าผู้ที่มีพลังใจต่ำ แต่ถ้ามีจริยธรรมในระดับตาม
 กฎเกณฑ์แล้วผลการวิจัยของเครบส์แสดงว่า ผู้ที่มีพลังใจสูงจะโกงน้อยกว่าผู้ที่มีพลังใจ
 ต่ำ ส่วนผู้ที่มีจริยธรรมในระดับเหนือกฎเกณฑ์นั้น การจะโกงหรือไม่โกงนั้นเครบส์พบว่า
 ไม่ขึ้นกับพลังใจมากนัก

การวิจัยเชิงทดลองในวัยรุ่นชายไทยนั้น ให้ผลที่แตกต่างไปดังนี้คือ เมื่อพิจารณา
 จำนวนผู้โกงในสภาวะต่าง ๆ โดยแยกตามลักษณะผสม ระหว่างการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
 กับลักษณะมุงอนาคตแล้ว (ดูตาราง ๑๘ ในภาคผนวก ง.) ปรากฏว่าในหมู่ผู้ที่มีจริยธรรม
 ต่ำนั้น ผู้ที่มีมุงอนาคตสูงจะโกงมากกว่าผู้ที่มีมุงอนาคตต่ำในสภาวะที่มีตัวแบบแทบทุกกรณี
 (ยกเว้นในสภาวะที่มีตัวแบบประเภทละอายใจตนเอง ซึ่งจะอภิปรายในภายหลัง) ส่วนใน
 หมู่ผู้ที่มีจริยธรรมสูงนั้น ผู้ที่มีลักษณะมุงอนาคตต่ำจะโกงมากกว่าผู้ที่มีลักษณะมุงอนาคต
 สูงทั้งในสภาวะที่ไม่มีตัวแบบและสภาวะที่มีตัวแบบเป็นส่วนใหญ่ (ยกเว้นในสภาวะที่มีตัวแบบ
 ประเภทละอายใจตนเอง) ผลส่วนนี้แสดงว่า ในหมู่ผู้ที่มีจริยธรรมในระดับที่ต่างกันนี้จำนวน
 ผู้โกงยังขึ้นอยู่กับลักษณะมุงอนาคตอีกโสดหนึ่งด้วย

จะเห็นได้ว่า ผลในการทดลองนี้คลาดเคลื่อนไปจากผลการวิจัยของเครบส์อย่างมี
 แบบแผน กล่าวคือ ผลการทดลองนี้ที่เกี่ยวกับผู้ที่มีจริยธรรมต่ำ ตรงกับผลการวิจัย
 ของเครบส์ที่เกี่ยวกับผู้ที่มีจริยธรรมในระดับก่อนกฎเกณฑ์ ส่วนผลการทดลองนี้ที่เกี่ยวกับผู้
 ที่มีจริยธรรมสูง กลับตรงกับผลการวิจัยของเครบส์ ที่เกี่ยวกับผู้ที่มีจริยธรรมในระดับตามกฎ-
 เกณฑ์เท่านั้น เมื่อพิจารณาแล้ว ผลการวิจัยของเครบส์นั้นสมเหตุสมผลมากและอาจเป็น

ไปได้ว่า ผู้ที่มีคะแนนจริยธรรมสูงในการทดลองนี้ แท้จริงแล้วอาจอยู่ในระดับตามกฎเกณฑ์มากกว่าในระดับเหนือกฎเกณฑ์ และผู้ที่มีคะแนนจริยธรรมต่ำในการทดลองนี้อาจอยู่ในระดับก่อนกฎเกณฑ์มากกว่าที่ปรากฏตามคะแนนจริยธรรม ทั้งนี้เพราะเรื่องมีอวัชเหตุผลเชิงจริยธรรมแบบให้เลือกตอบที่ใช้ในโครงการนี้ อาจทำให้ผู้ตอบได้คะแนนสูงเกินความเป็นจริงไปบ้าง ดังจะได้อภิปรายต่อไป แต่อย่างไรก็ตามผลในการทดลองนี้อาจแตกต่างจากผลการวิจัยของเกรบส์ เพราะอิทธิพลของการมีตัวแบบ อาจผันแปรความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเชิงจริยธรรมกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมได้ ส่วนเกรบส์นั้นศึกษาพฤติกรรมโกงในสถานะปกติ ซึ่งเทียบเท่าสถานะที่ไม่มีตัวแบบในการทดลองนี้เท่านั้น

ดังนั้นจึงเป็นที่ประจักษ์ให้เห็นว่า การมีตัวแบบประเภทละอายใจตนเองนั้น ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่าง การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและลักษณะมุ่งอนาคต กับพฤติกรรมโกง แตกต่างไปจากสถานะที่มีตัวแบบอื่นๆ และสถานะที่ไม่มีตัวแบบด้วยในบางครั้ง จึงควรพิจารณาความสัมพันธ์ ของลักษณะทางจริยธรรมทั้งสามประการนี้ ในสถานะที่มีตัวแบบประเภทละอายใจตนเองอย่างละเอียด ซึ่งผลปรากฏว่า โดยทั่วไปแล้ว ผู้ที่มุ่งอนาคตต่ำจะยอมรับอิทธิพลของตัวแบบประเภทละอายใจตนเองมากกว่าตัวแบบประเภทอับอายผู้อื่น แต่ผู้มุ่งอนาคตสูงนั้น ยอมรับอิทธิพลของตัวแบบทั้งสองประเภทนี้ ในปริมาณที่เท่าเทียมกัน (ดูตาราง ๑๗ ในภาคผนวก ง.) แต่ถ้าแบ่งผู้ถูกทดลองตามลักษณะผสมสองประเภท คือ จริยธรรมและมุ่งอนาคตแล้ว ยิ่งเห็นภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับผู้ที่มุ่งอนาคตสูงและต่ำในสถานะที่มีตัวแบบประเภทละอายใจตนเองยิ่งขึ้น (ดูตาราง ๑๘ ในภาคผนวก ง.) กล่าวคือ ในหมู่ผู้ที่มีจริยธรรมต่ำส่วนมาก ถ้าบุคคลนั้นมีลักษณะมุ่งอนาคตต่ำด้วย ก็จะโกงน้อยกว่าผู้มุ่งอนาคตสูง ในสถานะการทดลองส่วนมากดังได้กล่าวไปแล้ว แต่ในสถานะตัวแบบละอายใจตนเองนี้ผู้มุ่งอนาคตต่ำกลับโกงมากกว่าผู้มุ่งอนาคตสูง แต่ในหมู่ผู้ถูกทดลองที่มีจริยธรรมสูงนั้นกลับตรงข้าม กล่าวคือ ผู้ที่มุ่งอนาคตต่ำส่วนมากจะโกงมากกว่า ผู้มุ่งอนาคตสูง ยกเว้นในสถานะตัวแบบละอายใจตนเองนี้ ที่ผู้มุ่งอนาคตต่ำโกงน้อยกว่าผู้มุ่งอนาคตสูง หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าตัวแบบประเภทละอายใจตนเองนี้ มีผลต่อจิตใจของผู้ที่มุ่งอนาคตต่ำแต่มี

จริยธรรมสูง (โกงเพียง ๒๐.๐ %) มากที่สุด และมีผลต่อผู้ที่มุ่งอนาคตระดับเดียวกันนี้แต่มีจริยธรรมต่ำแต่เพียงเล็กน้อย (กลุ่มนี้ โกง ๔๕.๒ %) ส่วนผู้ที่มุ่งอนาคตสูงไม่ว่าจะมีจริยธรรมสูงหรือต่ำ ยอมรับอิทธิพลของตัวแบบประเภทนี้เป็นปริมาณปานกลางทั้งคู่

เมื่อได้พิจารณาความสัมพันธ์ของลักษณะทางจริยธรรม ทั้งสามประการในสภาวะที่มีตัวแบบประเภทละอายใจตนเอง ก็ทำให้เห็นสมควรที่จะเปรียบเทียบกับสภาวะที่มีตัวแบบประเภทอับอายผู้อื่นด้วย ซึ่งทำให้พบผลที่น่าสนใจหลายประการ (ดูภาพ ๑ ในภาคผนวก ง.) กล่าวคือ ในหมู่ผู้ที่มีจริยธรรมและลักษณะมุ่งอนาคตที่แปรตามกันนั้น (คือกลุ่มที่มีจริยธรรมต่ำมุ่งอนาคตต่ำ และกลุ่มที่มีจริยธรรมสูงและมุ่งอนาคตสูง) ตัวแบบประเภทอับอายผู้อื่นและตัวแบบประเภทละอายใจตนเอง มีประสิทธิภาพต่อคนเหล่านี้ปานกลางใกล้เคียงกัน แต่ในหมู่ผู้ถูกทดลองที่จริยธรรมและลักษณะมุ่งอนาคตแปรกลับกันนั้น (คือกลุ่มที่มีจริยธรรมสูงมุ่งอนาคตต่ำ และจริยธรรมต่ำมุ่งอนาคตสูง) ตัวแบบประเภทละอายใจตนเองนั้นมีอิทธิพลมากกว่าตัวแบบประเภทอับอายผู้อื่นมาก และที่น่าสังเกตคือตัวแบบประเภทอับอายผู้อื่นนั้น ไร้อิทธิพลต่อบุคคลสองประเภทนี้โดยสิ้นเชิง เพราะผู้ถูกทดลองสองประเภทนี้ โกงมากกว่าผู้ถูกทดลองในสภาวะที่ไม่มีตัวแบบอับอายผู้อื่น ผลส่วนนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า วิธีการฝึกอบรมจริยธรรมจะให้ผลแตกต่างกันในบุคคลต่างประเภทกัน

ต่อไปนี้จะได้อภิปรายความสัมพันธ์ระหว่าง ลักษณะทางจริยธรรมทั้งสี่ ประการ โดยนำทัศนคติเชิงจริยธรรมเข้ามาพิจารณาประกอบด้วย ผลปรากฏว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมกับทัศนคติเชิงจริยธรรมในการทดลองนี้ ไม่อยู่ในระดับที่เชื่อมั่นได้ แต่ลักษณะมุ่งอนาคตมีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติเชิงจริยธรรมในระดับที่เชื่อมั่นได้สูง นอกจากนั้น ผู้ที่โกงในการเล่นเกมนั้นมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อความซื่อสัตย์มากกว่าผู้ที่ไม่โกงในการเล่นเกมนั้น จะเห็นผลในการทดลองนี้จึงแสดงถึงความสอดคล้องระหว่าง ความสามารถบังคับใจตนเอง ทัศนคติเชิงจริยธรรม และพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้ถูกทดลอง ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางจริยธรรมถึงสามด้านในคนกลุ่มเดียวกันนี้เป็นสิ่งที่ยังไม่เคยมีผู้พบมาก่อน และแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของทัศนคติ

เชิงจริยธรรม ซึ่งเป็นตัวเชื่อมระหว่างลักษณะมุ่งอนาคตกับพฤติกรรมโกง ซึ่งไม่มีความสัมพันธ์กันโดยตรง นอกจากนี้ตัวแปรทางจริยธรรมทั้งสามนี้ ยังมีความสัมพันธ์กับความวิตกกังวลในการเล่นเกมหักด้วย ซึ่งย้ำให้เห็นความเกี่ยวพันระหว่างลักษณะทางจริยธรรมทั้งสามประการในกลุ่มนี้มากยิ่งขึ้น ผลการทดลองส่วนนี้จึงแสดงถึงความสอดคล้องระหว่างกันต่าง ๆ ของจริยธรรมในบุคคล มากกว่าที่นักจิตวิทยาบางท่านได้เสนอแนะไว้ (Brown, ๑๙๖๕, หน้า ๔๑๒) และความเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมเชิงจริยธรรม อาจมีความสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงในทัศนคติเชิงจริยธรรม ในฐานะที่เป็นสาเหตุหรือผลก็ได้ อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยเชิงทดลองนี้ก็สนับสนุนบรรพจน์ในข้อที่ว่า การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้น มีแนวโน้มที่จะเป็นลักษณะทางจริยธรรมที่กว้าง ไม่เฉพาะเจาะจงตามสถานการณ์เหมือนนักพฤติกรรม หรือทัศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคล

สรุป การวิจัยในโครงการวิจัยจริยธรรมของเยาวชนไทยนี้ ให้ผลครบถ้วนตามความมุ่งหมายทั้งแปดประการที่ได้ตั้งไว้ กล่าวคือ ในการวิจัยเชิงทดลองได้ศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมโกงหรือพฤติกรรมซื่อสัตย์ โดยได้พิจารณาทั้งลักษณะต่าง ๆ ของสถานการณ์โดยละเอียด ประกอบกับการพิจารณาลักษณะของจริยธรรมสองประการของผู้ถูกทดลองด้วย และพบว่าลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และลักษณะมุ่งอนาคตนั้น มีความสำคัญในการที่จะช่วยให้เข้าใจอิทธิพลต่าง ๆ ของสถานการณ์ ที่มีต่อพฤติกรรมซื่อสัตย์ของบุคคลได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ผลจากการทดลองยังแสดงว่า การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและลักษณะมุ่งอนาคต ยังสามารถทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของบุคคลได้ต่าง ๆ กัน ในสถานะการทดลองที่แตกต่างกันด้วย ซึ่งทำให้ลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและลักษณะมุ่งอนาคตเป็นคุณูแจสำคัญที่สามารถชี้แนวทางในการพัฒนาบุคคลได้อย่างแม่นยำ เมื่อลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและลักษณะมุ่งอนาคตมีความสำคัญเช่นนี้ การศึกษาภาคสนามจึงเป็นเครื่องสนองตอบความอยากรู้อยากเห็นว่า ลักษณะเชิงจริยธรรมทั้งสองประการนี้มีมากในคนประเภทใด มีพัฒนาการมาอย่างไร และบ่อเกิดของลักษณะทั้งสองนี้อาจอยู่ที่ใดบ้าง ทำให้เกิดการค้นคว้าไปถึงวิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบต่าง ๆ สืบแบบ และลักษณะต่าง ๆ ทาง

สังคมของบุคคล ประมวลเป็นความรู้ขึ้นรากฐาน เกี่ยวกับธรรมชาติของลักษณะทางจริย-
 ธรรมของบุคคลในสังคมไทย ความรู้นี้อาจถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้หลายประการ อัน
 จะได้เสนอแนะต่อไป — แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ในด้าน
 ต่าง ๆ สมควรที่จะกล่าวถึงข้อจำกัดของผลการวิจัยเสียก่อน เพื่อเป็นการชี้แจงถึงคุณค่า
 ที่แท้จริงของผลการวิจัย

ข้อจำกัดของการวิจัย

การตระหนักถึงข้อจำกัดของการวิจัยนั้น เป็นสิ่งที่นักวิจัยทุกคนประสบ ข้อ
 จำกัดในการวิจัยส่วนมากนั้น ผู้ทำการวิจัยทราบก่อนที่จะเริ่มการวิจัยเสียด้วยซ้ำ แต่เนื่อง
 จากความจำเป็นทางการเงิน เวลา และกำลังงาน รวมทั้งความรีบด่วนในความต้องการ
 ผลขั้นต้นของการวิจัยนั้น ทำให้ผู้วิจัยต้องเริ่มงานโดยยอมรับข้อจำกัดเหล่านั้น และในบาง
 กรณีก็มีข้อจำกัด ซึ่งยากที่จะขจัดออกไปได้ ไม่ว่าผู้วิจัยจะมีเวลาและเงินทุนมากสักเพียงไร

การพิจารณาข้อจำกัดของการวิจัยมีประโยชน์หลายประการคือ ลักษณะเฉพาะ
 ของการวิจัยนั้น ถ้าผู้วิจัยได้ชี้แจงไว้ ก็จะช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงผลการวิจัยนั้น ได้ดีขึ้น
 ทำให้สะดวกในการเปรียบเทียบผลการวิจัยนี้ กับการวิจัยอื่นๆ และจะช่วยชี้แนวทางการ
 วิจัยที่ควรจะทำต่อไปด้วย อีกประการหนึ่งการทราบลักษณะเฉพาะของการวิจัยหนึ่ง ๆ
 จะช่วยให้ทราบขอบเขตของการนำผลการวิจัยนั้นไปใช้ในการทำนาย หรือการประยุกต์เพื่อ
 ประโยชน์ต่าง ๆ ด้วย นอกจากนี้ข้อจำกัดบางชนิดยังเป็นปัญหาทางวิชาการ ซึ่งจะต้องช่วย
 กันหาทางแก้ไขต่อไป

ข้อจำกัดในโครงการวิจัยจริยธรรมของเยาวชนไทยนั้นมีสามประการคือ ข้อจำกัด
 เกี่ยวกับรูปแบบการวิจัย ข้อจำกัดเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่าง และข้อจำกัดเกี่ยวกับการวัดตัวแปร
 บางชนิด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ข้อจำกัดเกี่ยวกับรูปแบบของการวิจัย ในการตอบคำถามเกี่ยวกับพัฒนาการทาง

จริยธรรมของเยาวชนไทยนั้น ผู้วิจัยมีความจำเป็นต้องใช้การวิจัยแบบข้ามประเภท (Cross-sectional study) นั่นคือ วัตถุประสงค์ทางจริยธรรมของบุคคลที่มีอายุต่าง ๆ กันแล้วนำมาเปรียบเทียบกัน เพื่อที่จะศึกษาว่าผู้ที่มีอายุมากจะมีลักษณะทางจริยธรรมในปริมาณที่แตกต่างไปจากผู้ที่มีอายุน้อยเพียงไร ทำให้ได้ผลการวิจัยที่ค่อนข้างจะสับสนในเรื่องนี้ และยากที่จะตีความหมายให้เข้าใจในผลนั้น การใช้การวิจัยแบบข้ามประเภทแทนการวิจัยแบบช่วงยาว (longitudinal study) นี้ เกิดขึ้นเสมอในการวิจัยทางจิตวิทยาและสังคมวิทยา เนื่องด้วยความขัดสนทางด้านเวลาและเงินทุนในระยะยาว

แต่การศึกษาพัฒนาการเด็กในค่านต่าง ๆ นั้น ถ้าจะให้ได้ผลที่แม่นยำและเชื่อถือได้ จำเป็นจะต้องใช้การวิจัยแบบช่วงยาว คือวัตถุประสงค์ของคนในกลุ่มตัวอย่างนั้นหลาย ๆ ครั้งโดยเว้นช่วงเวลาห่างกันหลายปี จะทำให้ได้ภาพพจน์ของการเปลี่ยนแปลงลักษณะต่าง ๆ ในคนกลุ่มนั้นอย่างละเอียด การศึกษาพัฒนาการของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และลักษณะมุ่งอนาคต ก็สมควรที่จะใช้การวิจัยแบบช่วงยาว แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ามีการวิจัยแบบช่วงยาวในเรื่องนี้น้อยมากในต่างประเทศ เนื่องด้วยความไม่สมบูรณ์ของปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าว อนึ่ง มีการวิจัยพัฒนาการทางจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์กเพียงเรื่องเดียว ที่ใช้การวิจัยแบบช่วงยาว ได้แก่ผลงานของโฮลสไตน์ (Holstein, ๑๙๗๖) ซึ่งผู้วิจัยได้ติดตามพัฒนาการทางจริยธรรมของวัยรุ่นชายหญิงและบิตามารดาถึง ๓ ปี ผลการวิจัยของโฮลสไตน์ แสดงให้เห็นพัฒนาการทางจริยธรรมในวัยรุ่นอย่างแจ่มชัด และเป็นเครื่องยืนยันว่า ควรจะมีการวิจัยแบบช่วงยาวเช่นนี้ในประเทศไทยบ้าง

ส่วนรูปแบบการวิจัยอีกประเภทหนึ่งที่ใช้ในช่วงที่สองของโครงการวิจัยจริยธรรมของเยาวชนคือ การวิจัยเชิงทดลองในห้องปฏิบัติการนั้น เป็นรูปแบบการวิจัยที่มีประสิทธิภาพสูงในการศึกษาวิธียกระดับจิตใจของวัยรุ่น การที่ผู้วิจัยสามารถสร้างสถานการณ์ช่วยๆ และวัดพฤติกรรมโง่งได้อย่างแนบเนียนตามธรรมชาติ ทำให้สภาพการทดลองในห้องปฏิบัติการเป็นจุดเด่นของการวิจัยนี้ แทนที่จะเป็นข้อจำกัด

ข้อจำกัดเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่าง เนื่องด้วยการศึกษาภาคสนามในโครงการวิจัยนี้ ได้ศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นเยาวชนไทยอายุตั้งแต่ ๑๑-๒๕ ปี ที่กำลังพักอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ เท่านั้น และการวิจัยเชิงทดลองก็ได้ศึกษานักเรียนชายในชั้น ม.ศ. ๑ และ ม.ศ. ๒ ที่มีลักษณะเฉพาะหลายประการ แต่ผลการวิจัยนี้แสดงว่าลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลนั้น มีความสัมพันธ์กับลักษณะต่าง ๆ ทางสังคมของบุคคลนั้นด้วย ฉะนั้นผลการวิจัยนี้จึงช่วยให้เข้าใจเยาวชนไทยที่มีคุณสมบัติดังในกลุ่มตัวอย่างนี้เสียเป็นส่วนมาก และอาจคาดได้ว่าผู้ที่มีลักษณะต่างไปจากกลุ่มตัวอย่างนี้มากเท่าใด การนำผลวิจัยนี้ไปทำนาย หรือไปประยุกต์เพื่อประโยชน์ต่างๆ ก็อาจมีข้อผิดพลาดมากขึ้นเท่านั้น ฉะนั้นจึงควรมีการวิจัยจริยธรรมของคนไทย ประเภทอื่นๆ อีกมาก เช่น เยาวชนไทยในต่างจังหวัด เด็กที่อายุตั้งแต่ ๓ ปี ถึง ๑๕ ปี และบุคคลที่เป็นปัญหาของสังคมทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เป็นต้น

นอกจาก ข้อจำกัด เกี่ยวกับ ลักษณะเฉพาะ ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง ในการศึกษาภาคสนามและในการวิจัยเชิงทดลองแล้ว ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการแยกตัวแปรบางตัวออกจากกัน นั่นคืออายุกับปริมาณการศึกษาที่ได้รับ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มตัวอย่างในแทบทุกการวิจัย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เฉพาะในการวิจัยนี้เกิดปัญหาว่า การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางจริยธรรมของกลุ่มผู้ถูกศึกษาบางประเภทนั้น มีความสัมพันธ์กับอายุ หรือระดับการศึกษาของเขาหรือทั้งสองอย่างรวมกัน นอกจากนี้การใช้กลุ่มตัวอย่างที่อายุและระดับการศึกษาแปรควบคู่กันนั้น ทำให้ไม่สามารถตอบคำถามได้ว่า ถ้าบุคคลมีอายุมากแต่การศึกษาต่ำจะมีจริยธรรมแตกต่างไปจากผู้ที่มีอายุมากและการศึกษาสูงในการวิจัยนี้อย่างไร

ข้อจำกัดเกี่ยวกับการวัดตัวแปรบางชนิด การวัดตัวแปรส่วนมากในการทดลองนี้ ยกเว้นพฤติกรรมโกง ได้ใช้วิธีการแจกแบบสอบถามให้ขีดหรือเขียนตอบ ซึ่งเป็นการประหยัดเวลาเงินทุนและสามารถวัดตัวแปรต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวางไปพร้อมกันด้วย แต่การสอบถามวิธีการถูกริบเลี้ยงดูจากเยาวชนผู้เป็นบุตรแทนการสอบถามบิดามารดา หรือการไปสังเกตพฤติกรรมของบิดามารดาต่อบุตรที่บ้านนั้น อาจได้ผลที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง และการให้ผู้ตอบที่มีอายุต่างกันตอบเกี่ยวกับการถูกริบเลี้ยงดู ซึ่งสำหรับบางคนกลายเป็น

ประสบการณ์ในอดีตไปแล้ว อาจให้ผลที่มีความแม่นยำแตกต่างกันด้วย อย่างไรก็ตามผลการวิจัยนี้มีได้แสดงว่าการใช้แบบสอบถามวัดการถูกรบกวนนี้มีปัญหาแต่อย่างใด แต่อาจมองได้อีกทางหนึ่งว่า การวัดการรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับการถูกรบกวนของเขา อาจมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับลักษณะต่างๆ ทางจิตของเขา มากกว่าการวัดโดยการสอบถามบิดามารดา หรือสังเกตพฤติกรรมโดยตรง กล่าวคือ การที่บุคคลคิดว่าตนถูกรบกวนแบบรักมาก โดยที่ความจริงจะเป็นอย่างไรก็ตามนั้น ย่อมมีอิทธิพลต่อจิตใจของคนๆ นั้นโดยตรง ฉะนั้นจึงขอกล่าวแต่เพียงว่า ข้อมูลทางการถูกรบกวนแบบที่ได้จากวิธีการสอบถามผู้เป็นบุตรเองนั้น อาจให้ผลการวิจัยที่แตกต่างไปจากการวัดตัวแปรนี้ด้วยวิธีการอื่น ๆ

ส่วนการวัดระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในเยาวชนไทยนั้น ผู้วิจัยพบว่า เป็นปัญหามาตั้งแต่เริ่มต้น จึงมิได้ใช้วิธีการวัดของโคลเบอร์ก แต่ได้ร่วมกันสร้างวิธีการวัดระดับจริยธรรมที่เหมาะสมกับเยาวชนไทยขึ้น ใช้นี้แทน ปัญหาในการวัดตามวิธีของโคลเบอร์ก คือ การที่ผู้ตอบจะต้องเขียนบรรยายเหตุผลเกี่ยวกับการเลือกกระทำพฤติกรรมที่เป็นคำถามอย่างละเอียด แล้วผู้วิจัยนำคำตอบอธิบายเหล่านั้นมาวิเคราะห์เนื้อหาตามวิธีการของโคลเบอร์ก ให้ได้คะแนนที่แสดงถึงขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของผู้ตอบ นักวิจัยไทยประสบปัญหาในการนี้สองปัญหา คือ เยาวชนไทยแม้ในชั้นอุดมศึกษา ก็ไม่สนใจในการแสดงความรู้สึกและเหตุผลออกเป็นลายลักษณ์อักษร ในปริมาณที่พอจะนำเนื้อหาไปวิเคราะห์ได้ในขั้นต้นคณะผู้วิจัยได้ลองใช้คำถามแบบปลายเปิด ประเภทเดียวกับที่โคลเบอร์กและนักวิจัยในต่างประเทศส่วนมากใช้กันอยู่ พบว่าไม่ได้เนื้อหาเพียงพอ และการสัมภาษณ์เป็นรายตัวอาจใช้ได้ผล แต่วิธีการนี้ต้องใช้เวลาและทุนทรัพย์มาก ไม่เหมาะกับโครงการนี้ และอีกประการหนึ่ง วิธีการวิเคราะห์แบบโคลเบอร์กก็มีได้มีแพร่หลายมากนัก จึงไม่เหมาะสมกับผู้ขาดการฝึกฝนทางนี้โดยตรง นอกจากนี้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาจากคำถามปลายเปิดตามวิธีของโคลเบอร์กก็ยังมีปัญหามาก ตามที่มีผู้วิจารณ์ไว้ (Kurtines & Grief, ๑๙๗๔) และเพื่อผู้วิจารณ์นี้มีความคิดเช่นเดียวกับผู้วิจัยนี้ว่า วิธีการสร้างคำตอบให้เลือกตอบอาจแก้

ปัญหาที่เกิดจากวิธีการบรรยายตอบได้มาก และได้มีผู้ทดลองใช้วิธีการวัดแบบมีคำตอบให้เลือกตอบแล้ว พบว่าให้ผลเป็นที่น่าพอใจ

โครงการวิจัยจริยธรรมของเยาวชนไทยจึงเลือกใช้วิธีการถามแบบมีคำตอบ ๖ ตัว แต่ละตัวใช้หลักตัดสินเชิงจริยธรรมขั้นใดขั้นหนึ่งของโคลเบอร์ก และตัวเลือกนั้นพิมพ์ติดกันมิได้เรียงตามลำดับขั้นจริยธรรม เรื่องที่ใช้ถามในการวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเยาวชนไทยมี ๑๐ เรื่องด้วยกัน แต่ละเรื่องมีคำตอบให้เลือก ๖ ตัวเลือก เมื่อผู้ตอบชี้ตัวเลือกตัวเลือกที่ตรงกับหลักขั้นใดใน ๖ ขั้นของโคลเบอร์ก ก็จะได้คะแนนตามขั้นนั้น ๆ จนครบ ๑๐ เรื่อง ปัญหาในแบบวัดนี้จึงอยู่ที่เนื้อหาของตัวเลือกทั้ง ๖ ตัวในแต่ละเรื่องว่าจะตรงกับขั้นทั้งหกของโคลเบอร์กหรือไม่ และการมีคำตอบให้เลือกนั้น จะทำให้ผู้ตอบเลือกขั้นที่สูงหรือต่ำกว่าขั้นจริยธรรมจริงของตนมากน้อยเพียงใด ผลการศึกษาภาคสนามก็แสดงว่า เครื่องมือวัดลักษณะทางจริยธรรมจริง เพราะให้ข้อมูลที่สัมพันธ์กับลักษณะมุ่งอนาคตและการถูกอบรมเลี้ยงดูแบบต่าง ๆ ในทำนองเดียวกับเครื่องมือวัดบุคลิกภาพเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ส่วนผลการวิจัยเชิงทดลองก็แสดงว่า เครื่องมือวัดลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมมีความเที่ยงตรง (Validity) พอประมาณ แต่คะแนนที่ได้อาจแสดงปริมาณจริยธรรมที่สูงกว่าระดับจริงของผู้ตอบไปบ้าง ข้อสงสัยนี้เกิดจากผลที่คลาดเคลื่อนไปจากผลการวิจัยของเกรบส์ ดังที่ได้อภิปรายไปแล้ว นอกจากนี้พิสัยและคะแนนเฉลี่ยของจริยธรรมในเยาวชนไทยยังสูงเกินความคาดหมายไปเล็กน้อยเพราะเมื่อนักเรียนชั้น ม.ศ. ๑ และ ม.ศ. ๒ ก็ยังมีคะแนนเฉลี่ยสูงถึง ๓๙.๙ คะแนนซึ่งแสดงถึงจริยธรรมในขั้นที่ ๔ เต็มขั้น ซึ่งความจริงแล้ววัยรุ่นในช่วงอายุ ๑๓ ถึง ๑๕ ปี ควรมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในช่วง ๓๐ ถึง ๓๕ คะแนนเท่านั้น ฉะนั้นจึงเป็นไปได้ว่า เครื่องมือวัดระดับจริยธรรมนี้ให้คะแนนสูงเกินความจริงไปครั้งขึ้นถึงหนึ่งขั้นจริยธรรมของโคลเบอร์ก

มีหลักฐานที่แสดงว่าการใช้แบบวัดระดับจริยธรรมชนิดมีตัวเลือกให้ชี้คำตอบนี้อาจทำให้ผู้ตอบได้คะแนนสูงกว่าความเป็นจริงไปบ้าง กล่าวคือ ผลจากการวิจัยของเรสต์และคณะ (Rest, Turiel & Kohlberg, ๑๙๖๙) แสดงว่าเด็กจะเข้าใจประโยชน์ที่ใช้หลักจริย-

ธรรมดาว่าชั้นของทุกคนชั้น รวมทั้งเข้าใจประโยคที่ใช้หลักตรงกับชั้นจริยธรรมของตน นอกจากนั้นยังเข้าใจประโยคที่มีชั้นจริยธรรมสูงกว่าชั้นของตนอีกหนึ่งชั้น บางคนก็สองชั้น และเด็กที่เข้าใจประโยคที่ใช้หลักสูงกว่าชั้นจริยธรรมของตนได้ ก็จะเลือกประโยคที่ใช้หลักสูงกว่าตนหนึ่งถึงสองชั้นนั้น แทนที่จะเลือกประโยคที่ตรงกับชั้นจริยธรรมที่แท้จริงของตน ฉะนั้นจึงเป็นไปได้ว่า เหตุการณ์นี้จะเกิดขึ้นในการวัดจริยธรรมของเยาวชนไทยด้วย แต่ควรจะมีการพิสูจน์ในเรื่องนี้ให้แน่นอนเสียก่อน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

เมื่อนำผลการวิจัยมาพิจารณาพร้อมกับข้อจำกัดต่าง ๆ ในการวิจัยนี้ ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกว่า การวิจัยนี้มีความหนักแน่นในส่วนตัว และส่วนใดยังมีช่องว่างซึ่งสมควรจะได้รับการศึกษาวิจัยอย่างละเอียดต่อไป นอกจากนี้ความรู้จากผลการวิจัยนี้ ยังก่อให้เกิดคำถามใหม่ ๆ ทางการศึกษา ซึ่งต้องการคำตอบอีกหลายประการ ฉะนั้นจึงขอเสนอแนะการวิจัยในเรื่องนี้ที่สมควรจะทำต่อจากนี้ไปคือ

การศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของเยาวชนไทย โดยใช้แบบแผนการวิจัยแบบช่วงยาว (longitudinal study) โดยศึกษาเด็กอายุตั้งแต่ ๕ ปี และติดตามเด็กกลุ่มนี้ โดยวัดจริยธรรมและลักษณะอื่น ๆ ของเด็กทุก ๆ สองปี ไปจนกระทั่งเด็กกลุ่มนี้อายุ ๑๕ ปีหรือกว่านั้น ก็จะทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนในการพัฒนาทางจริยธรรมของเยาวชนไทยอย่างละเอียด ซึ่งจะเป็นเครื่องช่วยชี้แนวทาง ในการฝึกอบรมทางจริยธรรมแก่เด็กไทยที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างต่อไป นอกจากนี้ผลการวิจัยประเภทนี้ ยังมีประโยชน์อย่างยิ่งทางวิชาการ ก็จะเป็นข้อมูลที่ชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กนั้น สอดคล้องกับพัฒนาการทางจริยธรรมของคนไทยหรือไม่เพียงใด ซึ่งจะเป็นเครื่องกำหนดความเป็นสากลของทฤษฎีนี้สักใดสักหนึ่งด้วย

ในการพิจารณากลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยนี้ ปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่างยังมีลักษณะที่แคบจำกัด ฉะนั้นในการวิจัยต่อไปจึงควรรักษาจริยธรรมของเยาวชนไทยผู้มีลักษณะอื่น ๆ

ที่แตกต่างออกไปอีกมาก เช่นศึกษากลุ่มเด็กที่มีอายุตั้งแต่ ๓ ปีถึง ๑๓ ปี ซึ่งผลจากการวิจัยนี้เห็นว่า กลุ่มเด็กเล็กและเด็กโตก่อนวัยรุ่นซึ่งมิได้ศึกษาในการวิจัยนี้ นั้น ควรจะมีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และลักษณะมุ่งอนาคตอย่างมากมาย จนเกือบจะถึงจุดคงที่แล้วเป็นส่วนมากเมื่ออายุ ๑๓ ถึง ๑๕ ปี นอกจากนี้ยังควรศึกษากลุ่มตัวอย่างซึ่งมีลักษณะทางสังคมที่แตกต่างไปจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในชนบท เพราะการวิจัยนี้แสดงว่า ลักษณะทางสังคมของบุคคลมีความสัมพันธ์กับจริยธรรมของบุคคลนั้นมากพอประมาณ นอกจากนี้ยังควรวิจัยจริยธรรมของเยาวชนและผู้ใหญ่ที่เป็นปัญหาของสังคม เช่นผู้ที่กระทำผิดกฎหมาย ผู้ที่ติดยาเสพติด และอื่นๆ เพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนาจิตใจของบุคคลเหล่านี้ และหาวิธีการป้องกันมิให้คนรุ่นใหม่มีปัญหาเช่นนั้นมากเท่าในปัจจุบัน นอกจากนี้ ผลการวิจัยเหล่านี้ยังจะเป็นเครื่องช่วยให้เข้าใจความแตกต่างและความคล้ายคลึงทางจิตใจระหว่างบุคคลปกติกับบุคคลเหล่านี้อีกด้วย

ลักษณะทางจริยธรรมนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสุขภาพจิตของบุคคล จึงควรมีการวิจัยลักษณะทั้งสองประการนี้ควบคู่กันไปในกลุ่มตัวอย่างต่างๆ ความรู้จากการวิจัยประเภทนี้จะช่วยให้ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการอบรมจริยธรรม และผู้ทำหน้าที่ป้องกันหรือซ่อมแซมสุขภาพจิตของประชากรได้ทำงานประสานกันให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ทำหน้าที่ปรับปรุงจิตใจของบุคคลในสถานักกัน และในสถานสงเคราะห์อื่นๆ ซึ่งรับผิดชอบเยาวชน และผู้ใหญ่ที่มีปัญหาทางสุขภาพจิตและทางจริยธรรมไปพร้อมกัน

ผลจากการวิจัยเชิงทดลองในโครงการนี้ ได้แสดงอย่างเด่นชัดว่า การยกระดับจิตใจของเยาวชนเป็นสิ่งที่ทำได้และสมควรจะได้มีการทดลองใช้วิธีการอื่น ๆ อีกมาก ผลการวิจัยนี้เป็นเพียงจุดเริ่มต้นทางดำเนินในประเทศไทยเท่านั้น นอกจากการใช้ตัวแบบเป็นผู้ให้ความรู้และชักจูงใจให้เลียนแบบการทำความดีแล้ว ยังมีวิธีอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งอาจจะเหมาะสมกับบุคคลต่างอายุหรือผู้ที่มีลักษณะทางจิตใจที่แตกต่างกันได้ นอกจากนี้ยังควรมีการค้นคว้าวิธีการเสริมสร้างให้บุคคล มีความสามารถในการบังคับควบคุมจิตใจของตนเองตามหลักและวิธีการทางพุทธศาสนา ซึ่งมีวิธีการที่มีประสิทธิภาพสูงหลายประการ เช่นการฝึก

สมาธิ เป็นต้น นอกจากนี้ยังควรศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับ การส่งเสริมจริยธรรมและสุขภาพจิตของประชากร เพื่อเป็นหลักฐานในการเสนอให้มีการฟื้นฟูขนบประเพณีเหล่านั้น ซึ่งเป็นการแสดงเอกลักษณ์ที่เหมาะสมของชาติไทยต่อไป

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์จากผลวิจัย

ได้กล่าวแล้วในบทที่หนึ่งว่า ผลการวิจัยในโครงการวิจัยจริยธรรมของเยาวชนไทยนี้ อาจถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้หลายสถาน ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับผู้ที่อ่านรายงานการวิจัยนี้ แล้วนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในสถานการณ์ต่างๆ ฉะนั้นจึงควรตระหนักว่า ผลการวิจัยนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์โดยตนเองมิได้ แต่จะต้องขึ้นอยู่กับผู้นำความรู้ที่ค้นพบนี้ไปใช้อีกทอดหนึ่ง ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะข้อความรู้ที่อาจถูกนำไปใช้ประโยชน์ทางค่านต่างๆ ดังนี้

ข้อควรปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เนื่องด้วยลักษณะ การใช้ เหตุผลเชิง จริยธรรม และลักษณะมุ่งอนาคต เป็นลักษณะที่ช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมซื่อสัตย์ของบุคคล ในสถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี และลักษณะทางจริยธรรมทั้งสองชนิดนี้ยังมีความสัมพันธ์ กับลักษณะบุคลิกภาพเชิงจริยธรรมต่างๆ ด้วย นอกจากนี้ยังปรากฏว่า ผู้ที่มีจริยธรรมใน ระดับค่อนข้างสูง ถ้ามีลักษณะมุ่งอนาคตสูงด้วย จะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมซื่อสัตย์ใน สถานการณ์ส่วนใหญ่ ฉะนั้นจึงเป็นเครื่องแสดงว่าเหตุผลเชิงจริยธรรม และลักษณะมุ่ง อนาคต เป็นลักษณะที่ควรส่งเสริมให้มีในปริมาณที่สูง ในบุคคลที่เป็นประชากรของชาติ

การส่งเสริมลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและลักษณะมุ่งอนาคตนี้ ส่วน ใหญ่จะต้องเป็นหน้าที่ของบิดามารดาผู้เลี้ยงดูเด็กตั้งแต่วัยทารก การวิจัยนี้พบหลักฐานที่ แสดงว่าการอบรมเลี้ยงดูในวัยเด็ก มีความสัมพันธ์กับลักษณะทางจริยธรรมของบุคคล และ มีผลยาวนานไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ตอนต้นด้วย การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่สำคัญต่อลักษณะทาง จริยธรรมของบุคคลคือ การอบรมเลี้ยงดูที่ทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณได้รับความรักมาก และทำ ให้เด็กรู้สึกว่าคุณมีผู้เลี้ยงดูที่ใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ นอกจากนี้บิดามารดาควรลงโทษ เด็กโตและวัยรุ่นด้วยวิธีการทางจิตมากกว่าทางกาย

ในการศึกษาภาคสนามนี้พบว่า ผู้ที่มีระดับจริยธรรมต่ำกว่าผู้อื่นในช่วงวัยรุ่นตอนต้นถึงตอนกลางคือ กลุ่มผู้ตอบที่เป็นชาย และกลุ่มผู้มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ แต่ถ้าครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำนี้ ได้ใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบประชาธิปไตย และมีการควบคุมเด็กมากพอประมาณ จะช่วยให้เด็กเหล่านี้มีจริยธรรมและลักษณะมุ่งอนาคตที่สูงได้

ฉะนั้นการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการปลูกฝังลักษณะทางจริยธรรม ให้แก่เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำมากกว่าในครอบครัวฐานะอื่นๆ

การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยนี้ ประกอบด้วยการเลี้ยงดูแบบรัก แบบใช้เหตุผล และแบบลงโทษทางจิต ส่วนการเลี้ยงดูแบบควบคุมนั้น แม้ว่าจะไม่พบว่ามีความหมายมากนักในการวิจัยนี้ แต่ก็เคยมีผู้พบว่าเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพเชิงจริยธรรมของเด็กมาก อย่างไรก็ตามในครอบครัวฐานะต่ำนั้น ควรจะมีการควบคุมสอดส่องความประพฤติของเด็กให้มาก การเลี้ยงดูแบบรักมาก หมายความว่า การปฏิบัติของบิดามารดาในเชิงให้ความเป็นกันเองกับลูกยกย่องลูก และเคารพความคิดเห็นที่ถูกต้องของลูก กระทำตนให้ลูกรู้สึกว่าตนเป็นที่ยอมรับของบิดามารดา ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบิดามารดา แสดงให้ลูกรู้ว่าลูกก็มีความสำคัญและบิดามารดาเลเห็นคุณค่าของลูก ส่วนการเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล หมายความว่า การที่บิดามารดาอธิบายถึงเหตุและผลในการส่งเสริมสนับสนุน หรือขัดขวางพฤติกรรมต่างๆ ของลูก บิดามารดาต้องระวังอารมณ์โมโหโทโสและพุดกับลูกอย่างมีเหตุมีผล ซึ่งจะเป็นเครื่องแสดงว่า บิดามารดารู้สึกต้องการให้ลูกได้ดี และไม่ใช้อำนาจของตนข่มขู่ลูก การลงโทษทางจิต หมายถึง การแสดงความเสียใจเมื่อลูกไม่ทำตามคำสั่งสอน ใช้วิธีการลงโทษลูกด้วยการตัดสิทธิ์ต่างๆ และทำมึนตึ๊งเพิกเฉย จนกว่าลูกจะแสดงตัวเป็นคนดีจึงแสดงความรักความพอใจลูก ไม่ควรใช้วิธีการตบตี หักข่วน ขว้างปา หรือทรมานลูกด้วยวิธีการทำให้เจ็บกาย การเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล และแบบลงโทษทางจิตนี้เหมาะกับเด็กโตและเด็กวัยรุ่นมาก ส่วนเด็กเล็กควรตีบ้าง และการใช้เหตุผลแก่เด็กเล็กเกินไป เด็กอาจยังไม่เข้าใจ แต่ไม่ว่าจะเลี้ยงเด็กเล็กหรือเด็กโต บิดามารดาไม่ควรเลี้ยงเด็กตามอารมณ์ของตน แต่ควร

มีความสม่ำเสมอในการลงทะเบียนเด็กเมื่อเด็กทำผิด และชมเชยหรือให้รางวัลเมื่อเด็กทำดี ส่วนการเลี้ยงดูแบบควบคุมนั้น ปรากฏว่า เด็กที่มาจากครอบครัวฐานะต่ำ ควรจะได้รับการควบคุมสอดส่องความประพฤติของเด็ก จะเป็นผลดีมากกว่าการที่บิดามารดาปล่อยปละละเลยดูส่วนเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะอื่น ๆ ควรมีการควบคุมในปริมาณปานกลาง

หลักและแนวปฏิบัติสำหรับจริยศึกษา ถึงแม้ว่าบุคคลต่าง ๆ เช่นบิดามารดาและสภาพแวดล้อมในครอบครัว จะมีส่วนรับผิดชอบโดยตรงต่อการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก แต่โรงเรียน วัด และสื่อมวลชนก็มีหน้าที่ซึ่งจะต้องแบ่งเบาภาระของครอบครัวของเด็กในเรื่องนี้ นอกจากนี้สถาบันเหล่านี้ ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำหน้าที่ทดแทนบิดามารดาที่ขาดความสามารถทางด้านนี้ ผลการวิจัยนี้แสดงว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำนั้น มีแนวโน้มว่าจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมที่ช้ากว่าเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะอื่น ๆ แต่ผู้ที่มีจริยธรรมต่ำนี้ เมื่อเรียนถึงชั้น ม.ศ. ๕ และชั้นอุดมศึกษาก็จะก้าวทันผู้ที่มีจริยธรรมสูงอื่น ๆ ผลส่วนนี้ทำให้เข้าใจได้ว่า ปริมาณการศึกษาที่ได้รับหรือประสบการณ์อันยาวนานในโรงเรียน อาจช่วยให้ผู้ที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมในระดับต่ำได้ก้าวทันเพื่อนฝูงที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน เมื่อเรียนชั้นสูงมากขึ้น ผลส่วนนี้ควรได้รับการยืนยันจากการวิจัยอื่น ๆ ที่ควรจะทำต่อไปในอนาคตด้วย

ผลการศึกษาภาคสนามได้แสดงอย่างแจ่มชัดว่าเด็กชายหญิงในโรงเรียนนั้น มีพัฒนาการทางจริยธรรม และลักษณะมุ่งอนาคตก่อนข้างสูงตั้งแต่อายุ ๑๑ ปีขึ้นไป โดยเฉพาะเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะปานกลางและสูง ฉะนั้นจึงทำให้คาดได้ว่า พัฒนาการทางจริยธรรมในบุคคลนั้นเกิดอย่างรวดเร็วในช่วงอายุ ๑๓ ปี และจะพัฒนาไปถึงจุดคงที่เริ่มตั้งแต่วัยรุ่นตอนต้น และจะคงระดับจริยธรรมนี้ไว้จนเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้นการอบรมสั่งสอน และการทดแทนภาระหน้าที่ของบิดามารดา ย่อมจะให้ผลดีที่สุดถ้ำเริ่มในวัยเด็กเล็ก และติดตามอบรมสั่งสอนจนถึงวัยรุ่นตอนปลาย ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะได้เสนอแนะหลักเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรม ประกอบกับวิธีการส่งเสริมพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล ตั้งแต่ทารกขึ้นไปดังนี้คือ

ในช่วงแรกเกิดขึ้นถึงสองขวบ เป็นช่วงที่บุคคลยังไม่มีลักษณะที่แสดงว่ามี จริยธรรม กล่าวคือ ทารกจะมีความเห็นแก่ตัวอย่างมาก ต้องการให้ผู้อื่นบำบัดความอยาก ทางกายให้แก่ตน โดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะ ทารกเป็นผู้รับแต่ฝ่ายเดียวโดยไม่คำนึงถึง การให้ ผู้ที่เลี้ยงดูทารกในช่วงอายุนี้อาจจะรู้สึกว่า ตนยังไม่ต้องเป็นกังวลในการฝึกอบรมให้ เด็กเป็นคนดี แต่การกลับตรงกันข้าม วัยทารกนี้เป็นวัยที่มีความสำคัญที่สุดในการเตรียม จิตใจของเด็ก เพื่อที่จะเติบโตเป็นคนดีต่อไป ถ้าในวัยทารก เด็กมิได้รับการเลี้ยงดูด้วย ความรักความอบอุ่นเท่าที่ควร เด็กมีความทุกข์ทรมานเพราะมิได้รับการบำบัดทางกายอย่าง เหมาะสม เด็กจะไม่เกิดความรักความพอใจผู้เลี้ยงดู ซึ่งจะทำให้เด็กไม่เกิดความรู้สึกอยาก ทำตามคำสั่งสอนของผู้เลี้ยงดู หรือไม่อยากทำตัวให้เหมือนผู้เลี้ยงดู ถ้าในช่วงที่เป็นทารก นี้ไม่เรียนรู้ที่จะเลียนแบบผู้เลี้ยงดูแล้ว เมื่ออายุมากขึ้นเด็กก็จะไม่ยอมทำตามคำอบรมสั่งสอน ของครูอาจารย์หรือผู้อื่น เมื่อโตขึ้นเด็กก็จะไม่ยอมรับกฎเกณฑ์ทางศาสนาหรือกฎหมาย และ จะกลายเป็นผู้ที่ไม่มีความยับยั้งมิให้เขาบำบัดความ ต้องการ ของตนเอง บุคคลนี้จะทำผิด กฎหมายเป็นประจำ และกลายเป็นอาชญากรที่แก้ไม่หาย ฉะนั้นผู้ที่มีหน้าที่เลี้ยงดูทารก ถ้าให้ความรักความอบอุ่นแก่เด็กอย่างพอเพียงแล้ว จะเป็นการเตรียมจิตใจเด็กให้เริ่มเรียนรู้ ทางสังคมเป็นครั้งแรก และถ้าการเรียนรู้ขั้นแรกนี้ไม่เกิดขึ้นในช่วงอายุนี้อันแล้ว นักจิต วิทยาหลายคนเชื่อว่าบุคคลนั้นจะไม่สามารถที่จะเรียนรู้ทางสังคม จนมีจริยธรรมตามปกติได้ แต่บุคคลนั้นจะมีความผิดปกติทางจิตใจ และมีบุคลิกภาพที่เป็นปัญหาของสังคม จะเป็น โรคจิตโรคประสาทที่เรียกว่าไซโคแพธ (Psychopath) ฉะนั้นบิดามารดาก็ ผู้ที่ทำหน้าที่ เลี้ยงเด็กในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าที่ดี ย่อมจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของตน ในการ วางรากฐานให้เด็กในความรับผิดชอบของตน เติบโตเป็นผู้ที่มีจริยธรรมสูงต่อไป

ขั้นเด็กทารกจนถึงประมาณเจ็ดขวบ เด็กส่วนมากจะใช้หลักการหลบหลีกไม่ให้ โทณลงโทษทางกาย เด็กจะเข้าใจว่าการกระทำที่ดี คือการกระทำที่เมื่อตนกระทำไปแล้ว ไม่โดนลงโทษ ฉะนั้นเด็กที่อยู่ในช่วงอายุนี้อาจต้องการการควบคุมอย่างใกล้ชิดจากผู้เลี้ยงดู เพื่อคอยตรวจตราความประพฤติของเด็ก และเขียนตีสลงโทษเมื่อเด็กทำผิด เมื่อโต

ที่ขาดผู้ควบคุมและลงโทษ ผู้ที่มีจริยธรรมในขั้นแรกนี้ จะไม่สามารถควบคุมตนเองได้ แต่ต้องพึ่งการควบคุมภายนอกอย่างแท้จริง

ส่วนเด็กที่มีอายุประมาณสิบปีถ้ามีพัฒนาการตามปกติ จะใช้หลักขั้นที่สองมากที่สุด คือขั้นการใช้หลักการแสวงหารางวัล ส่วนการกลัวการโดนลงโทษที่มีมากในวัยเด็กเล็กจะลดลง ทั้งนี้เพราะเด็กอาจชินกับการถูกลงโทษเสียแล้ว ในขั้นที่สองนี้จึงกระทำตามกฎเกณฑ์เพราะต้องการได้รับรางวัลและคำชมเชยจากผู้อื่น ฉะนั้นเด็กจะกระทำความดีหรือดูเว้นการทำชั่วเมื่อจะเป็นที่ทราบไปถึงผู้อื่นเท่านั้น การกระทำแบบปิดทองหลังพระจึงไม่เกิดขึ้นในเด็กวัยนี้ หรือในผู้ใหญ่ที่จริยธรรมหยุดชะงักอยู่ในขั้นที่สองนี้

ขั้นที่สามคือการใช้หลักการทำตามที่คุณเห็นชอบ เป็นหลักที่ผู้ที่อยู่ในวัยรุ่น ตอนต้น (อายุประมาณ ๑๓ ปี) ใช้มากที่สุด ผู้ที่ใช้หลักนี้ยังไม่มีความเป็นตัวของตัวของตัวเองมากนัก แต่ยังต้องพึ่งความคิดเห็นของผู้อื่นอยู่เสมอ โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อนของตน และชอบเลียนแบบการกระทำซึ่งเป็นที่นิยมชมชอบของผู้อื่น ไม่ว่าจะกระทำนั้นจะเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมก็ตาม

ขั้นที่สี่คือการถือหลักการทำหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม กฎหมายและศาสนา ซึ่งเป็นการตระหนักถึงการเป็นสมาชิกในสังคมที่ใหญ่และกว้างขวางกว่าครอบครัว กลุ่มเพื่อน และโรงเรียนของตน ผู้ที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ ได้ยอมจะต้องมีสติปัญญา อารมณ์ และความรู้อยู่เกี่ยวกับตนเองและสภาพแวดล้อมที่ค่อนข้างจะกว้างขวาง การตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม และพลเมืองของประเทศนั้น เป็นจริยธรรมในระดับที่สูงมาก พอที่บุคคลบางจำพวกจะไม่พัฒนาทางจริยธรรมไปถึงขั้นนี้

จะเห็นได้ว่าจริยธรรมสองขั้นแรกซึ่งเป็นลักษณะของเด็กเล็กและเด็กโต และของผู้ใหญ่ที่จริยธรรมหยุดชะงักอยู่ในขั้นต่ำนั้น เป็นลักษณะที่ไม่น่าปรารถนาในสังคม และสังคมจะไม่นับถือผู้ที่มีจริยธรรมอยู่ในขั้นที่หนึ่งและขั้นที่สองนี้ ว่าเป็นผู้ที่มีจิตใจสูง การฝึกอบรมเด็กก็มีได้มุ่งให้เด็กมีจริยธรรมอยู่ในขั้นที่หนึ่ง หรือขั้นที่สองเท่านั้น แต่มุ่งที่จะให้เด็กมีจริยธรรมอยู่ในขั้นที่สี่เสียเป็นส่วนมาก แต่จะเห็นได้ว่าตามปกติเด็กเล็กจะไม่สามารถ

มีจริยธรรมในชั้นที่สี่ได้ เพราะจะต้องพัฒนาตามขั้นตอนตั้งแต่ชั้นที่หนึ่ง สอง และสามเสียก่อน ซึ่งกินเวลานานหลายปีกว่าจะขึ้นไปถึงชั้นที่สี่ แต่การจะมีจริยธรรมในชั้นที่สี่ได้นั้นจะต้องมีการเตรียมการ และฝึกฝนการใช้เหตุผลในชั้นนี้และชั้นที่ต่ำกว่ามาตั้งแต่อายุน้อย จึงจะเป็นทางให้ผู้ที่อยู่ในช่วงอายุวัยรุ่นตอนกลาง (ประมาณ ๑๖ ปี) มีจริยธรรมในชั้นที่สี่น้อยอย่างเต็มที่

การฝึกอบรมเด็กในชั้นอนุบาลซึ่งเป็นผู้มีจริยธรรมอยู่ในชั้นที่หนึ่งเป็นส่วนมากนั้น ควรมุ่งหมายในการเตรียมความพร้อมของเด็กเท่านั้น เคย์ (Kay, ๑๙๗๐) ได้เห็นความสำคัญของการฝึกอบรมเด็กอนุบาลและเด็กนักเรียนชั้นประถมปีที่หนึ่งและปีที่สอง ว่าควรมีลักษณะเป็นการเตรียมให้เด็กพร้อมที่จะรับคำอบรมสั่งสอนทางจริยธรรม เช่นฝึกให้เด็กคุ้นเคยกับเรื่องราวทางจริยธรรมที่ง่าย ๆ มีการเล่นเกมที่แสดงถึงจริยธรรมบางประการ ซึ่งเป็นรากฐานของจริยธรรมขั้นสูงต่อไป เช่นความมีระเบียบ ความเมตตากรุณา และความซื่อสัตย์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังควรจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กได้เริ่มฝึกพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่ง่าย ๆ และเหมาะสมกับชีวิตประจำวันของเด็กด้วย

เด็กในช่วงอายุสี่ถึงสิบปีนี้ ได้มีการถูกฝึกให้รู้จักตัดสินความผิดถูกของบุคคล ด้วยการดูเจตนาของการกระทำนั้น ประกอบกับความเสียหายที่เกิดจากพฤติกรรมนั้น แทนที่จะตัดสินความผิดถูกที่ปริมาณความเสียหายที่เกิดขึ้นแต่เพียงอย่างเดียว การฝึกใช้เหตุผลต่าง ๆ ในการตัดสิน จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้เร็วขึ้น แต่การเร่งพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กนั้น ถ้ามากเกินไปก็ย่อมจะไม่บังเกิดผลดี และอาจทำให้พัฒนาการทางค่านี้นหยุดชะงักลงได้ ฉะนั้นการจะฝึกอบรมจริยธรรมของเด็กนั้น ผู้ทำหน้าที่นี้จำเป็นจะต้องทราบเสียก่อนว่า เด็กกลุ่มนั้นส่วนมากมีจริยธรรมในชั้นใด และควรจะแนะแนวทางการพัฒนาขั้นต่อไปเป็นลำดับ โดยไม่พยายามที่จะข้ามขั้นตอน จึงเห็นได้ว่าการฝึกอบรมเด็กอนุบาลหรือเด็กนักเรียนชั้นประถมปีที่หนึ่งหรือสอง ให้มีจริยธรรมในชั้นที่สี่นั้นย่อมไม่บังเกิดผลดี ควรฝึกเด็กให้มีจริยธรรมในชั้นที่สองเสียเป็นส่วนมาก และเติมชั้นที่สามเข้าไปด้วยเล็กน้อย ส่วนการฝึกความเป็นพลเมืองดีนั้นควรเริ่มได้บ้าง หลังจากเมื่อพบว่าเด็กมีจริยธรรมอยู่ในชั้นที่สองอย่างมั่นคงแล้ว นั่นคือเมื่อเด็กอายุประมาณ ๑๐ ปีขึ้นไป

ส่วนลักษณะมุ่งอนาคตนั้น ในช่วงอายุของเด็กเล็กควรเตรียมความพร้อมด้วยการฝึกให้เด็กรู้จักบังคับส่วนต่างๆ ของร่างกาย ฝึกให้เกิดความตั้งใจรับทราบสภาพแวดล้อมต่างๆ ให้โอกาสเด็กมีความเป็นตัวของตัวเองบ้าง เพื่อฝึกให้เด็กรู้จักเริ่มบังคับตนเอง และไม่อยู่ใต้อิทธิพลของผู้ใหญ่มากจนเกินไป นอกจากนี้ยังควรฝึกการอดใจรอได้ในชีวิตประจำวันของเด็ก โดยให้เด็กได้รับผลตามที่ต้องการเมื่อเด็กได้รอคอยรางวัลที่จะมาในอนาคต การทำตามสัญญาที่ให้ไว้แก่เด็กอย่างเคร่งครัด เป็นวิธีการเสริมสร้างลักษณะมุ่งอนาคตให้แก่เด็กอย่างดียิ่ง

เมื่อวางรากฐานการเตรียมความพร้อมเพื่อจริยศึกษาในชั้นอนุบาลแล้ว ในระดับประถมศึกษาจึงควรเริ่มฝึกด้านต่างๆ ของจริยธรรม ซึ่งประกอบด้วย ความรู้และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม อารมณ์ หรือทัศนคติเชิงจริยธรรม ส่วนด้านสุดท้ายคือพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น ควรมีการฝึกอบรมทั้งสามด้านของจริยธรรมควบคู่กันไปตลอดเวลา บรรานันได้เห็นว่าด้านทั้งสามของจริยธรรมที่กล่าวนี้อาจต้องใช้วิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกันเป็นสามประการ ซึ่งนักจิตวิทยาอื่น ๆ ก็สนับสนุนความคิดนี้ แต่โคลเบอร์กเน้นการฝึกใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมว่าสำคัญที่สุด (Kohlberg, ๑๙๗๐) และได้เสนอแนะวิธีการฝึกฝนโดยเฉพาะซึ่งจะได้กล่าวต่อไป ส่วนเคย์ (Kay, ๑๙๗๐) ได้ให้ความสำคัญแก่ทัศนคติเชิงจริยธรรม และเสนอแนะให้ใช้วิธีการปลูกฝังทัศนคติ และวิธีการต่างๆ ในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เป็นหลักในการฝึกอบรมจริยธรรมของเยาวชน ส่วนผลการวิจัยจริยธรรมของเยาวชนไทยก็พบความสำคัญของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และทัศนคติเชิงจริยธรรม โดยที่ด้านทั้งสองของจริยธรรมนี้มีความเป็นเอกเทศต่อกันมากพอประมาณ นอกจากนี้เหตุผลเชิงจริยธรรมยังมีลักษณะเป็นหลักที่กว้างขวาง ส่วนทัศนคติเชิงจริยธรรมมีลักษณะเฉพาะเหตุการณ์ และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอย่างใกล้ชิดด้วย ทัศนคติเชิงจริยธรรมนี้ หมายถึงความชอบหรือไม่ชอบกฎเกณฑ์และคุณธรรมต่างๆ หรือความพอใจหรือไม่พอใจที่จะปฏิบัติตามระเบียบทางสังคมและศาสนา ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า ทัศนคติเชิงจริยธรรมนี้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับจริยธรรมในขั้นที่สี่ ส่วนจริยธรรมในขั้นที่หนึ่งถึงสามช่วยให้เกิดทัศนคติเชิงจริยธรรมไป